

УДК 330.3:336.5

М. Г. Олієвська

кандидат економічних наук, доцент, докторант,
Науково-дослідний фінансовий інститут
Академії фінансового управління
Міністерства фінансів України, Київ, Україна
olievskamg@ukr.net

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті визначено актуальні проблеми накопичення людського капіталу. Доведено, що фінансування освіти та медицини за рахунок традиційних джерел є недостатнім і неефективним. Обґрунтовано напрями оптимізації видатків на розвиток людського капіталу, що дасть змогу підвищити ефективність використання ресурсів державного бюджету та розширити обсяги фінансування з боку корпоративного сектору і домогосподарств.

Ключові слова: людський капітал, бюджетне фінансування, фінансові ресурси корпоративного сектору, фінанси домогосподарств.

М. Г. Олиевская

кандидат экономических наук, доцент, докторант, Научно-исследовательский финансовый институт
Академии финансового управления Министерства финансов Украины, Киев, Украина

ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье раскрыты актуальные проблемы накопления человеческого капитала. Доказано, что финансирование образования и медицины за счет традиционных источников является недостаточным и неэффективным. Обоснованы направления оптимизации расходов на развитие человеческого капитала, позволяющие повысить эффективность использования ресурсов государственного бюджета и расширить объемы финансирования со стороны корпоративного сектора и домохозяйств.

Ключевые слова: человеческий капитал, бюджетное финансирование, финансовые ресурсы корпоративного сектора, финансы домохозяйств.

Myroslava Oliivska

PhD (Economics), Associate Professor, D. Sc. (Econ.) Degree Seeker, Research Financial Institute of
the Academy of Financial Management of the Ministry of Finance of Ukraine, Kyiv, Ukraine
38-44 Dehtiarivska Str., Kyiv, 04119, Ukraine

HUMAN CAPITAL AND SOURCES OF FINANCING

Abstract. Introduction. Economic conditions improving in the national economy is impossible without effective and efficient development using human capital. That is why investment in human capital has long-term orientation and particular socio-economic significance. However, there are many problems of human capital formation in modern Ukrainian conditions.

Purpose. To ground the theoretical principles of human capital financing; to substantiate the necessity financial resources optimization, directed on development of human capital in Ukraine.

Results. The actual issues of human capital financing are analyzed. The author's definition of human capital of households, corporate sector, region and state are formulated. In author's opinion, human capital is formed on the basis of natural and intellectual human capital and develops due to investments. It is well-proven that financing of education and medicine from traditional sources is insufficient and ineffective. Optimization of financing for human capital development is grounded; in particular, activate financing of human capital from the resources of enterprises and people.

Conclusion. Sources of human capital financial provision have been grounded in order to support effective usage of the state budget resources and extend the volumes of its financing from corporate sector and households.

Keywords: human capital; budget financing; corporate sector finances; households' finances.

JEL Classification: E62, G30, I20, J24

Постановка проблеми. У розвинутих зарубіжних країнах тісний взаємозв'язок економічного розвитку та рівня розвитку людського капіталу забезпечує спрямування ресурсів економічних суб'єктів усіх рівнів на фінансове забезпечення професійної підготовки і медичного обслуговування економічно активного населення як основних носіїв такого капіталу, а також сприяння мобільності й доступу до економічно важливої інформації.

Відтак дослідження людського капіталу та обґрунтування джерел його фінансування в Україні є передумовою: по-перше, забезпечення економічного зростання у країні; по-друге, здійснення раціонального розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів; по-третє, підвищення ролі та значення освіти і професійної підготовки в суспільному відтворенні; по-четверте, посилення економічних та соціальних ефектів; по-п'яте, забезпечення ефективності зайнятості; тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність людського капіталу та джерела його забезпечення обґрунтовуються вченими, які досліджують ці процеси та займаються пошуком ефективних шляхів їх удосконален-

ня. Вагомий внесок зроблено такими зарубіжними вченими, як Г. С. Беккер (Becker, 1975) [1], Т. Шульц (Schultz, 1961) [2], С. Г. Струмлілін (Strumilin, 1964) [3].

Українські науковці досліджують розвиток і структуру людського капіталу (В. Антонюк, 2008 [4], О. Грішнова, 2011) [5]), управління інвестуванням у людський капітал (О. Захарова, 2010 [6]), фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні (Т. Боголіб, 2006) [7]), видатки державного бюджету на розвиток людського капіталу (М. Волошин, 2011) [8]), роль людського капіталу в підвищенні конкурентоспроможності України (Л. Кривенко, 2014) [9]).

Незважаючи на наявність ґрунтовних наукових праць, присвячених пошуку ефективних механізмів відтворення людського капіталу, недостатньо дослідженими є питання фінансування людського капіталу із використанням ресурсів державного та місцевих бюджетів, розширення джерел корпоративного сектору і домогосподарств для фінансування відтворення людського капіталу.

Мета статті – поглиблення теоретичних засад фінансового забезпечення розвитку людського капіталу; об-

ґрунтування напрямів оптимізації витрат на підвищення ефективності використання людського капіталу в Україні.

Сутність та складові людського капіталу

Моделі економічного зростання виділяють людський капітал (ЛК) серед вирішальних чинників, пояснюючи це явище компенсаційним впливом більш високого рівня освіти на зменшення граничного доходу на капітал та ефективне використання зовнішніх факторів у рамках процесу суспільного виробництва.

Розвинутий людський капітал зумовлює підвищення конкурентоспроможності економіки в результаті реалізації інноваційних стратегій. Нагромадження ЛК інноваційного типу передбачає не тільки активне впровадження інноваційних ідей, а й продукування інновацій шляхом генерування інформації та знань [9, с. 25].

Очевидно, що зростання рівня освіти здорової людини є фактором, який забезпечує підвищення ефективності використання всіх інших виробничих факторів.

Відомий американський учений-економіст, лауреат Нобелівської премії Т. Шульц (Schultz, 1961) [2] у теорії людського капіталу обґрунтував, що ЛК є нематеріальним активом, який формується та нагромаджується завдяки інвестуванню в освіту, охорону здоров'я, відпочинок і культурний розвиток.

Такий підхід підтримують Беккер Г. (Becker, 1975) [1], а також О. Грішнова (Hrishnova, 2011) [5] та Т. Боголіб (Boholib, 2006) [7], які погоджуються з тим, що інвестиції в розвиток знань і здібностей (шкільна освіта, навчання на робочому місці, зміцнення здоров'я, збільшення обсягу економічної інформації) формують актив незалежно від того, хто вкладає кошти й розпоряджається таким активом.

Зважаючи на взаємовигідний і взаємодоповнювальний характер відносин між економічними суб'єктами, вважаємо, що ЛК, який не використовується у виробництві, не є капіталом, а витрати на фінансове забезпечення відтворення людського капіталу не можуть покриватися лише за рахунок одного суб'єкта (особливо, за бюджетні кошти в умовах ринкової економіки). У накопиченні ЛК повинні брати активну участь домогосподарства, суб'єкти господарювання, регіони, держава.

На нашу думку, людський капітал домогосподарства – це індивідуальний ресурс, утворений завдяки витратам домогосподарства на розвиток особистості, що є передумовою отримання доходу та конкурентних переваг на ринку праці.

На корпоративному рівні накопичується людський капітал суб'єктів господарювання. Його слід розглядати як фактор виробництва, що створює додану вартість і формується завдяки витратам на освіту, оновлення знань, медичне страхування, іншим соціально відповідальним витратам.

Людський капітал регіону – це економічний актив території, сформований за рахунок використання засобів місцевого бюджету та інших джерел під час виконання бюджетних повноважень у сферах освіти, охорони здоров'я, культурного і фізичного розвитку; людський капітал суб'єктів господарювання, які розміщені на певній території.

Відповідно національний людський капітал – це система контрольованих державою ресурсів, раціональне використання яких сприяє отриманню економічної та соціальної вигоди в майбутньому.

В основі наукових і прикладних підходів до визначення структури й форм людського капіталу лежить його здатність приносити дохід кожному з учасників процесу відтворення ЛК. На наш погляд, людський капітал як нематеріальний актив може виявлятися у двох формах – природній та інтелектуальній, які є його складовими.

Залежно від рівня формування ЛК ми пропонуємо розрізнити індивідуальний, антропогенний, інноваційний і соціальний людський капітал (рис. 1).

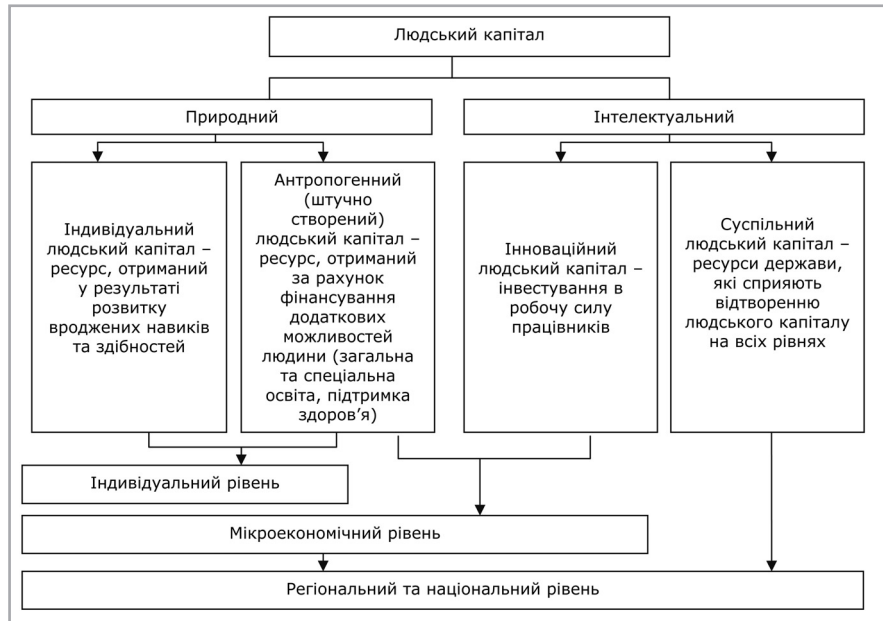

Рис. 1. Структура людського капіталу
Джерело: Розробка автора

Відповідно ефект від реалізації людського капіталу для різних економічних суб'єктів є різним; це може бути збільшення заробітків (доходів) власника людського капіталу, зростання продуктивності праці, нарощування валового регіонального продукту чи валового національного продукту.

Фінансове забезпечення накопичення людського капіталу

Економічний та соціальний ефект відтворення людського капіталу забезпечується за рахунок фінансування його складових; ці процеси прийнято називати інвестуванням у людський капітал. Інвестиції в ЛК завжди мають довгостроковий характер, обумовлюють нагромадження певного рівня освіти та професійного досвіду, збереження здоров'я, мобільність, пошук економічно важливої інформації.

Світовій спільноті відомі різні джерела фінансування відтворення людського капіталу: державні та місцеві фінанси, фінансові ресурси суб'єктів господарювання, інших комерційних і некомерційних структур, грошові заощадження населення.

В Україні на розвиток освіти, науки, медицини спрямовуються обмежені обсяги фінансових ресурсів, що не сприяє накопиченню людського капіталу. Наприклад, упродовж 2010–2013 рр. витрати на відтворення людського капіталу становили 12–13% витратків Державного бюджету. До того ж вони переважно спрямовувалися в галузь освіти (табл.) [10].

Розрахунки підтверджують, що бюджетний механізм фінансового забезпечення розвитку людського капіталу є надто витратним для країни і суперечить ринковим принципам господарювання.

Водночас, фінансування освіти, науки та медицини суб'єктами господарювання і домогосподарств є хаотичним та недостатнім.

Таблиця

Видатки Державного бюджету України на відтворення людського капіталу, 2010-2013 рр.

Рік	Показник	Видатки загалом, тис. грн.	Охорона здоров'я, тис. грн.	Культурний та фізичний розвиток, тис. грн.	Освіта, тис. грн.	Видатки на людський капітал, тис. грн.	Питома вага видатків на відтворення ЛК у видатках Державного бюджету, %
1	2	3	4	5	6	7	8
2010	Загальний фонд	238314,9	7141,6	2520,0	20238,6	29900,2	12,5
	Спеціальний фонд	65273,8	1617,5	388,1	8568,9	10574,5	16,2
	Загалом	303588,7	8759,1	2908,1	28807,5	40474,7	13,3
2011	Загальний фонд	287286,7	8548,0	2967,9	17792,7	29308,6	10,2
	Спеціальний фонд	46172,8	1675,9	191,5	9440,0	11307,4	24,5
	Загалом	333459,5	10223,9	3159,4	27232,7	40616,0	12,2
2012	Загальний фонд	343590,8	9646,2	5216,0	19966,6	34828,8	10,1
	Спеціальний фонд	52071,0	1714,4	272,5	10276,3	12263,2	23,6
	Загалом	395661,8	11360,6	5488,5	30242,9	47092,0	11,9
2013	Загальний фонд	360851,7	11141,2	4829,1	21078,1	37048,4	10,3
	Спеціальний фонд	72109,2	2911,4	702,2	12502,6	16116,2	22,3
	Загалом	432960,9	14052,6	5531,3	33580,7	53164,6	12,3

Джерело: Розраховано автором за даними Міністерства фінансів України

Слід зазначити, що в Україні освіта, наука і медицина фінансуються також із неофіційних джерел, які важко врахувати та виміряти, але можливо проконтролювати.

На наш погляд, доцільним є перерозподіл видатків:

1) Фінансування освіти і науки, системи охорони за рахунок бюджетних коштів має здійснюватися з урахуванням потреб ринку праці та додаткових джерел фінансування медицини.

2) Фінансові ресурси корпоративного сектору необхідно розподіляти між економічно активним (на короткостроковий і середньостроковий періоди) та економічно неактивним (довгостроковий період) населенням.

3) 60% видатків домогосподарств повинні спрямовуватися на виховання, навчання й розвиток дітей до 15 років (рис. 2).

раїни та розвинутих країн; упровадження медичного страхування тощо.

Активізація використання джерел корпоративного сектору для фінансування відтворення людського капіталу передбачає реформування податкового законодавства; віднесення на витрати роботодавця страхових внесків за такими видами договорів особистого страхування працівників, як медичне, пенсійне, довгострокове; ін.

Збільшення прибутковості та рентабельності суб'єктів господарювання; досягнення окупності інвестованих ресурсів у людський капітал означатиме досягнення економічного ефекту. Соціальний ефект від спрямування ресурсів у розвиток і підтримку працівників полягає у забезпеченні молодих фахівців, які здобули вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем; зміцненні

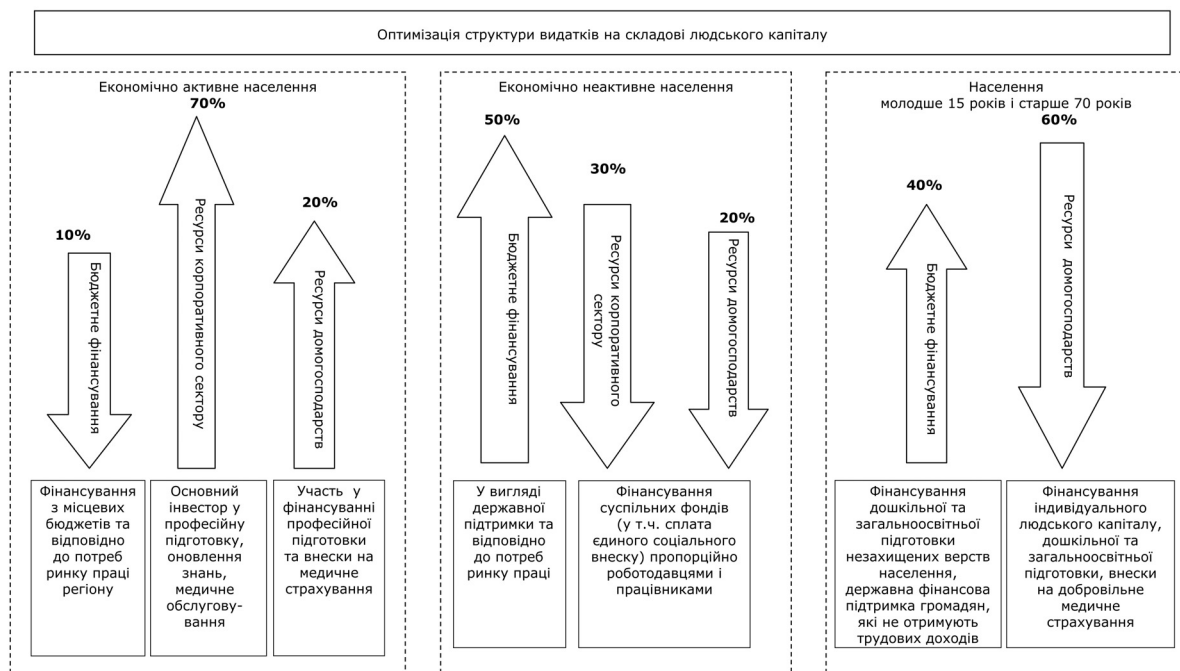

Рис. 2. Схема оптимізації структури видатків на накопичення людського капіталу

Джерело: Розробка автора

іміджу підприємства й набутті ним статусу соціально відповідального роботодавця; підвищенні мотивації працівників тощо.

Ефективне використання домогосподарствами своїх фінансових можливостей забезпечить динамічне зростання фінансового потенціалу, що відіб'ється на конкретних фінансово-господарських показниках діяльності. При цьому інтегральний ефект від взаємодії фінансових засобів та запропонованих напрямів управління ними виявляється у поліпшенні фінансового стану домогосподарств.

Висновки. Резюмуючи результати дослідження, слід зазначити, що стратегічна роль людського капіталу в поступальному розвитку економіки зумовлює необхідність удосконалення фінансового забезпечення сфер і факторів, які визначають обсяг та якість людського капіталу.

Ураховуючи ринкові аспекти й соціально орієнтовані цілі накопичення людського капіталу, доцільним вважаємо використовувати диференційовані джерела фінансування цього процесу. Важливим є також застосування європейської практики бюджетного фінансування і кредитування сфер, де відбувається формування людського капіталу. Пропонуємо розширити обсяги фінансування розвитку людського капіталу за рахунок фінансів місцевих бюджетів, корпоративного сектору та домогосподарств.

Література

1. Becker G. S. Human Capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education / G. S. Becker. – 2d ed. – New York : National Bureau of Economic Research: distributed by Columbia University Press, 1975. – 101 p.
2. Schultz T. Investment in Human Capital / T. Schultz // The American Economic Review. – 1961. – No 1 (March). – P. 1–17.
3. Струмилин С. Г. Избранные произведения. Т. 3: Проблемы экономики труда / С. Г. Струмилин. – М.: Наука, 1964. – 216 с.
4. Антонюк В. П. Оцінка та забезпечення розвитку людського капіталу України : автореф. дис. ...д-ра екон. наук за спец. 08.00.07 / В. П. Антонюк ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2008. – 30 с.
5. Грішнова О. А. Нагромадження людського, інтелектуального і соціального капіталу підприємства як основна форма його капіталізації / О. А. Грішнова. – Донецьк : Вісник Донецького університету економіки і права. – 2011. – № 1. – С. 10–13.

6. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування : монографія / О. В. Захарова. – Донецьк : ДВНЗ ДонНТУ, 2010. – 378 с.
7. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні : автореф. дис. ...д-ра екон. наук за спец. 08.04.01 / Т. М. Боголіб ; Науково-дослідний фінансовий інститут Міністерства фінансів України. – К., 2006. – 30 с.
8. Волошин М. В. Видатки державного бюджету на розвиток людського капіталу : автореф. дис. ...канд. екон. наук за спец. 08.00.08 / М. В. Волошин ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
9. Кривенко Л. В. Концептуальні засади розвитку людського капіталу в умовах підвищення конкурентоспроможності країни / Л. В. Кривенко, С. В. Овчаренко // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 1–2(1). – С. 23–26.
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/file/link/392182/file/DBU_ZBU.pdf

Стаття надійшла до редакції 18.05.2014

References

1. Becker, G. S. (1975). *Human Capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (2d ed.). New York: National Bureau of Economic Research: distributed by Columbia University Press.
2. Schultz, T. (1961, March). Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, pp. 1-17.
3. Strumilin, S. G. (1964). *Problems of economy of labour* (Selected works, Vol. 3). Moscow: Nauka (in Russ.).
4. Antonjuk, V. P. (2008). *Estimation and providing of Ukraine's human capital development* (D.Sc. Theses, Donetsk National University). Donetsk, Ukraine (in Ukr.).
5. Hrishnova, O. A. (2011). Piling up of human, intellectual and social capital of an enterprise as basic form of its capitalization. *Visnyk Donetskoho universytetu ekonomiky i prava (Herald of Donetsk University of Economy and Law)*, 1, 10-13 (in Ukr.).
6. Zakharova, O. V. (2010). *Investing in human capital management: methodology, estimation, planning*. Donetsk: DonNTU (in Ukr.).
7. Boholub, T. M. (2006). *Financial providing of higher education and science development in Ukraine* (D.Sc. Theses, Research Financial Institute of the Academy of Financial Management of the Ministry of Finance of Ukraine). Kyiv, Ukraine (in Ukr.).
8. Voloshyn, M. V. (2011). *Expenditures of the state budget on human capital development* (PhD Theses, Classic Private University). Zaporizhzhia, Ukraine (in Ukr.).
9. Kryvenko, L. V., & Ovcharenko, S. V. (2014). Conceptual foundations of human capital development in conditions of the country's competitiveness increase. *Ekonomicnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 1-2(1), 23-26 (in Ukr.).
10. The Ministry of Finance of Ukraine (2014). *Indices of implementation of the State budget of Ukraine for 2010-2013*. Retrieved from http://www.minfin.gov.ua/file/link/392182/file/DBU_ZBU.pdf

Received 18.05.2014

ШАНОВНІ АВТОРИ «ЕЧ-XXI»!

Нові вимоги до наукових статей та умови їх публікації
в науковому фаховому журналі
«Економічний часопис-XXI»
викладені на сайті:

<http://soskin.info/ea/avtory.html>

ІНТЕРНЕТ-ХОЛДИНГ ІНСТИТУТУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

57 веб-ресурсів

www.SOSKIN.info